

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-1-14-20>

УДК [-021.68:7.03'02]:[378:7]:111.1

Ткач Марія Михайлівна,

докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент, м. Київ,
Україна, e-mail: m.m.tkach1@gmail.com

ПОСТНЕКЛАСИЧНІ АКТУАЛІТЕТИ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Проаналізовано основні положення постнекласичної раціональності та визначено її вплив на явища культури. Обґрунтовано логіку реактуалізації онтології в контексті постнекласики. Досліджено розгортання процесу становлення західноєвропейської онтологічної традиції в історико-філософському дискурсі й виокремлено дослідження онтології мистецтва. Автором окреслено основні протиріччя у системі мистецької освіти (загальної та вищої) з урахуванням постнекласичної реальності. Схарактеризовано візію сучасної вищої мистецької освіти в контексті людиномірної онтології, з'ясовано методологічну цінність постнекласичного знання для формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва та визначено основні пріоритети постнекласичної дидактики в змісті вищої мистецької освіти.

Ключові слова: постнекласика, постнекласична раціональність, онтологія, людиномірність буття, вища мистецька освіта, майбутній учитель музичного мистецтва, професійне світорозуміння.

Постановка проблеми. На зламі XX–XXI ст. людство увійшло у стан перманентної глобальної цивілізаційної кризи, що пов'язано, в першу чергу, із поступовою втратою ціннісно-світоглядних та духовно-моральних основ свого існування. Усвідомлення кризового стану суспільства в цілому й, зокрема, сфери освіти як найважливішої суспільної інституції, потребують адекватного осмислення процесів, що відбуваються й відкривають принципово нові можливості розуміння. Саме в умовах кризи з особливою гостротою виявляються справжній значення й сутності багатьох явищ, визначаються їх буттєві (онтоло-

гічні) ознаки, що першочергово є важливим для таких соціокультурних феноменів, як освіта й виховання. Наразі науковий дискурс щодо кризового стану освітньої сфери має бути наповнений не тотальними запереченнями, а конструктивною критикою, обґрунтуванням принципово нових ідей, іншої парадигми суспільного й культурного розвитку в контексті постнекласики.

Онтологія постнекласичної мистецької освіти ґрунтується на ідеалах та цінностях постнекласичної культури, яка проголошує та утверджує людиномірні, ціннісні характеристики буття з позицій «постнекласичної раціональності» (В. Стьопін). Це виявляється в тому, що

постнекласична культура формує інше розуміння самої «ідеї освіти», яка відповідає «логіці людиномірних інтенцій постнекласичної картини світу» (О. Архипова). Лейтмотивом сучасних освітніх теорій усе частіше стають теми суб'єктивності, діалогічності, інтерпретації, «іншодомінантності» (О. Ухтомський), які актуалізують екзистенційні, феноменологічні, герменевтичні форми освітньої практики, зорієнтовані на «духовні сутнісні потреби особистості» (О. Олексюк). Суттєвих змін набувають і суб'єкт-об'єктні відношення, оскільки сам суб'єкт стає активно включеним у процес пізнання, виявляючи при цьому значимість унікального особистісного знання.

Проте доводиться визнавати, що у своїх теоретико-методологічних концептах і практико-зорієнтованих формах, засобах і методах мистецька освіта зазвичай функціонує й розвивається в межах класичної парадигми. У зв'язку з цим дуже гостро постають проблеми концептуалізації духовно-світоглядних стратегій та ціннісно-цільових орієнтацій наукового пізнання у змісті вищої мистецької освіти з урахуванням постнекласичної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, наукову тріаду – класика, некласика і постнекласика – та типи наукової раціональності, що їм відповідають, до наукового обігу було введено й досліджено у працях В. Стьопіна [15]. Інтерес до проблематики онтології в західноєвропейському філософському дискурсі означений солідною культурно-історичною традицією, яка розпочинає свій відлік з античних часів і продовжується в сучасних наукових розвідках. Ідея онтології мистецтва, що досліджується у працях М. Корміна [9], О. Ключева [8], О. Лосева [10], В. Медушевського [11], Т. Шатунової [20] та ін., закладає основи музично-онтологічної теорії для виявлення «таємних інтонаційних енергій» (В. Медушевський) та смислу музики.

Постнекласична філософія освіти ґрунтується на системних дослідженнях Н. Алієвої [1], О. Архипової [2], І. Зязюна [6], В. Кременя [7], В. Моїсєєва [12], О. Субетто [16] та ін. У сфері музичного мистецтва та мистецької освіти протягом останніх двох десятиліть пост-

некласична рефлексія триває, про що свідчать наукові праці Л. Беляєвої та І. Чугуєвої [3], О. Бодіної [4], Л. Бондаренко [19], Д. Лісуна [14], О. Олексюк [13; 14], М. Ткач [14; 17; 18], Г. Щербакіної [21] та ін. На думку О. Олексюк [13], зазначений період потрактовується як транзитивний, тобто перехідний період становлення постнекласичної мистецької освіти, який визначає перехід від одного стану до іншого та характеризується відсутністю чітких меж. Як зазначає авторка у своєму монографічному дослідженні, «це зумовлює необхідність розроблення науково обґрунтованих стратегій і тактик підготовки майбутнього фахівця до входження в освітній простір, де транзитивні процеси проходять на практичному рівні... У цьому контексті виникає необхідність радикального оновлення складників освіти, переосмислення теоретичних підходів, пошуку нових організаційних технологій, форм, методів, засобів навчання, упровадження інновацій у широку практику» [там само, с. 15].

Студіювання наукових праць з означеної проблеми засвідчує, що в контексті постнекласичного дискурсу у вищій мистецькій освіті особливо актуалізуються питання щодо того, яким чином сучасна класична (універсальна) освіта має корелюватися з такими базовими світоглядними концептами постнекласики, як: нелінійність, відкритість, невизначеність, варіативність, інформальність, індивідуалізація, орієнтація на суб'єктні потреби особистості тощо. Тому дослідження онтології постнекласичної вищої мистецької освіти з метою віднаходження індивідуальних значень і смислів у «новій філософії цілепокладання» (Н. Алієва), обґрунтування методології постнекласичного знання, в центрі якого – «людина в її цілісності як суб'єкт власного життя, культури та історії» (О. Олексюк) і ключова цінність пізнання, виокремлення основних принципів та методів постнекласичної дидактики, які є релевантними контексту постнекласичної реальності, видається нам вкрай важливим, що й зумовило вибір теми даної статті.

Мета статті – дослідити онтологію постнекласичної вищої мистецької освіти та визначити її актуалітети з ура-

хуванням постнекласичної реальності. Відповідно до поставленої мети основними **завданнями статті** є: проаналізувати основні положення постнекласичної раціональності та визначити її вплив на явища культури; обґрунтувати логіку реактуалізації онтології в контексті постнекласики, дослідити розгортання процесу становлення західноєвропейської онтологічної традиції в історико-філософському дискурсі й виокремити дослідження онтології мистецтва; виявити основні протиріччя в системі мистецької освіти (загальної та вищої) з урахуванням постнекласичної реальності; схарактеризувати візію сучасної вищої мистецької освіти в контексті людиномірної онтології; з'ясувати методологічну цінність постнекласичного знання щодо формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва та визначити основні пріоритети постнекласичної дидактики у змісті вищої мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. в науковому дискурсі досить чітко простежується повернення інтересу до проблематики онтології на противагу надмірному ґносеологізму класичного знання, що пов'язано з актуалізацією питання щодо людиномірності буття та корелюється з положеннями постнекласичної раціональності, утвердження та розробленої у працях В. Стьопіна [15]. Процес легітимізації наукової раціональності як універсального принципу розвитку та оцінки будь-якого знання (класичного, некласичного, постнекласичного) створив, на думку О. Архипової, передумови для «транспонування логіки розвитку наукової раціональності на явища культури... оскільки раціональність як фундаментальна характеристика людської діяльності є культурною цінністю» [2, с. 24]. Саме тому, як зазначає далі дослідниця, «поняття «класична» – «некласична» – «постнекласична» культура виявляються достатньо евристичними для визначення не тільки типу наукової раціональності, культурної доби, стилю філософствування, а й для фіксації *генезису і трансформації інших реалій*, у тому числі *ідеї освіти*» [там само, с. 24].

Наразі постнекласична реальність пронизує майже всі сфери соціокультурного й духовного буття людства та окреслює предметне коло міждисциплінарних досліджень на перетині різних галузей наукового знання (філософії, культурології, соціології, психології, педагогіки та ін.). У межах постнекласики об'єктами таких досліджень стають людиномірні системи: природа, суспільство, культура, освіта тощо, які характеризуються відкритістю та саморозвитком. На противагу простим і стійким системам класичної науки та складним, нестійким і стохастичним системам некласичного знання в надскладних людиномірних системах постнекласики людина виступає як самоцінність, що зумовлює необхідність урахування духовно-ціннісних вимірів людських смислів реальності. У зв'язку з цим, на думку О. Субетто, «питання щодо «людиномірності» буття переходить у площину питання «людиномірної» ноосферної онтології. Тут, що є важливим для сучасного розуміння синтезу знань... проявляється процес становлення Тотальної Некласичності майбутнього буття людства, у тому числі некласичних освіти і науки» [16, с. 103].

Як відомо з довідкових джерел, саме поняття «онтологія» (з грецьк. *ontos* – суще, сутнісне; *logos* – слово, вчення) вперше було використане Р. Гокленіусом у праці «Філософський лексикон» (1613) у значенні *метафізика*. Пізніше Х. Вольф у праці «Перша філософія, або Онтологія» (1730) застосував цей термін в якості самостійного розділу метафізики й визначив *онтологію як вчення про суще (сутнісне)*. Короткий екскурс в історію філософської думки засвідчує: ще за часів античного філософського дискурсу поділ буття на істинне та чуттєве, зокрема теорія «двох світів» (Парменід, Платон), істотно вплинули на формування всієї західноєвропейської онтологічної традиції. Зокрема, середньовічна схоластика (Августин, Аквінський) намагалася поєднати античну онтологію з теологією, ототожнюючи Абсолютне буття з Богом. Філософія Нового часу, яка була зорієнтована на науку, навпаки звільнила онтологію від її теологічних форм. Філософи-раціоналісти (Декарт, Спіно-

за, Ляйбніц) у своїх вченнях визначали онтологію як необхідну складову теорії пізнання. Це в подальшому уможливило її систематизацію та введення самого терміна «онтологія» до наукового обігу Х. Вольфом, як зазначалося вище.

На противагу попереднім «догматичним» твердженням старої онтології, «Критична філософія» І. Канта радикально оновлює онтологічну традицію й представляє нове розуміння буття як «аналітику розсудку». У контексті раціоналістичної (метафізичної) традиції філософи німецької класичної школи (Гегель, Шеллінг, Фіхте) визначали буття як результат розвитку мислення (*cogito*), розвиваючи гносеологічне розуміння онтології. Варто зазначити, що в західноєвропейській філософській думці XIX ст. в цілому сформувалося критичне ставлення до онтології як самостійної філософської дисципліни.

Лише наприкінці XIX – початку XX ст. спостерігається так званий «онтологічний» поворот, який відкриває новітні підходи до розуміння сутності буття людини (від матеріально-економічно-біологічних форм до вищих вимірів духовності, пошуку можливостей духовного самоздійснення), які ведуться в контексті «онтологічних» вимірів. Це неокласична філософія: «трансцендентальна онтологія» Е. Гуссерля, «фундаментальна онтологія» М. Гайдеггера, «критична онтологія» Н. Гартмана, «феноменологічна онтологія» Ж.-П. Сартра, в яких досліджуються найзагальніші принципи буття, але вони розглядаються під іншим кутом зору, а саме – на рівні надчуттєвої, надраціональної інтуїції. Переживання цього буття людини в світі як «*existentia*» є процесом трансцендування, тобто виходу за межі належного існування у сферу Вищих смислів та цінностей. Заперечуючи традиційну метафізику, неокласична філософія, на думку Б. Головка, максимально проблематизує онтологічне поле філософії, переорієнтувавшись із «онтичних, зовнішніх для людини, засад буття на онтологічну природу її екзистенції» [5, с. 161].

У сучасному науковому дискурсі В. Моїсєєв [12], досліджуючи онтологію з урахуванням постнеокласичних реалій, розглядає два основних види онтології – об'єкту та суб'єкту. На думку вчено-

го, «об'єктна онтологія – онтологія типу фізичної реальності, де можна елімінувати всіх суб'єктів, і від цього нічого принципово не зміниться, а ось суб'єктна онтологія – це онтологія, в якій ми з вами живемо. Це образ реальності, як він вибудовується всередині внутрішнього світу живої істоти. <...> Звідси виникає уявлення про інтегральний образ онтології як системи онтологічних регіонів. Є регіон зовнішнього світу, але він не вичерпує всю повноту буття. Окрім того, є регіон внутрішнього світу» [там само, с. 11]. У зв'язку з цим актуалізується питання: якою ж має бути сучасна онтологія? Як зазначається в різних наукових та філософських джерелах, сучасна онтологія може бути екзистенційною, антропологічною, феноменологічною, герменевтичною та ін. Проте важко не погодитися з думкою Т. Шатунової, що існує лише єдине підґрунтя, на якому формується «єдність сучасних онтологічних вчень: їх поєднує естетична першооснова» [20, с. 2]. Як зазначає дослідниця, саме «у результаті онтологічного повороту місце естетики у структурі неокласичного та постнеокласичного філософського знання радикально змінилося: поява естетичної онтології сприяла естетизації всього сучасного філософського дискурсу» [там само, с. 1].

У контексті нелінійної онтології буття світу мистецтва безпосередньо пов'язане з онтологічними імплікаціями художніх процесів щодо виявлення естетичної природи як самого буття, так і буття людини. Саме XX ст. суттєво збагатило скарбницю досліджень онтології мистецтва завдяки вченням неокласичної філософії, про які зазначалося вище (феноменологія Е. Гуссерля, екзистенціалізм М. Гайдеггера, герменевтика Г.-Г. Гадамера, структуралізм Р. Барта та ін.). Сучасне розуміння онтології мистецтва ґрунтується на концепції «онтології естетичного», розробленої в працях М. Корміна [9], Т. Шатунової [20] та ін. Варто зазначити, що в контексті культурно-історичної традиції дослідження окресленої проблеми завжди відбувалося в пошуках відповіді на ключове питання: яким чином завдяки мистецтву людина може доторкнутися до глибинних структур буття? Адже

мова мистецтва не тільки відображає суб'єктивність автора, а й віддзеркалює символіку самого буття. Так, музика в її онтологічному розумінні, з однієї сторони, є людським творінням, витвором конкретної живої особистості, а з іншої, – сягає до онтологічних основ світу, виявляючи глибоке вкорінення духовного життя індивіда у фундаментальні підвалини буття. Як зазначає О. Ключев, інтерпретація музики як моделі світобудови є «...одним із чітко представлених в історії культури шляхів осягнення сутнісних – онтологічних – основ музичного мистецтва» [8, с. 22].

Утім, на думку Л. Беляєвої та І. Чугуєвої [3], у сучасному суспільстві споживання, що ґрунтується на засадах прагматичного успіху, тотальної влади світових капіталів та їх глибокого проникнення у структури внутрішнього світу людини у сфері музичного мистецтва, спостерігається жорстке протистояння між двома тенденціями: одна з них проявляється у ставленні до музики як способу осмислення світу, що пов'язано із рефлексією та активною роботою свідомості, інтелекту, музичного мислення, а інша – з бажанням отримати від сприйняття музики швидке задоволення, ефект розслаблення та ін. Це, як зазначають дослідниці, призводить до відповідного протиріччя у системі загальної музичної освіти, в якій прикладна концепція (музика як засіб супроводження шкільних свят, конкурсів, фестивалів тощо), на жаль, превалює над аксіологічною, мета якої – формування музичної культури як складової духовної культури особистості [там само, с. 13–14].

Крім того, технологічна простота та доступність спілкування сучасної молоді з музикою завдяки радіо, телебаченню, мережі Інтернет та іншим засобам масової комунікації призвели до того, що процес сприйняття музики все більше набуває буденного характеру, оскільки зникає відчуття «дива» від спілкування з музикою. Як зазначає О. Бодіна, «надмірність та мозаїчність музичної інформації у поєднанні з недиференційованими і такими ж мозаїчними судженнями реципієнтів у мережі, які є вельми віддаленими від ґрунтовних, глибоких суджень та оці-

нок, породжують <...> у підсумку результат – невміння відрізнити низькопробні твори від талановитих і таких, що є гідними уваги, невибагливість смакових уподобань особистості, що зумовлює примітивні погляди на мистецтво і життя в цілому» [4, с. 28]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці, що це зумовлює відповідні труднощі у процесі музичної освіти та виховання, оскільки «передбачений шкільною програмою урок музики, який проходить раз на тиждень протягом години, є слабкою протиположністю до мережі Інтернет і явно недостатньою підмогою музичному розвитку» [там само, с. 29].

У зв'язку з цим суттєво зростають вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. На нашу думку, її слід наповнити іншим змістом шляхом упровадження нових методологічних підходів, розширення методичного інструментарію для більш глибокого осмислення феномену музичного мистецтва з огляду на сучасні реалії та потреби практики. Цілком очевидно, що виклики інформаційного суспільства, які безпосередньо пов'язані зі стрімким розповсюдженням інформації та її доступністю, призводять до того, що знання все менше стають фундаментальними та універсальними, набувають ознак мозаїчності та фрагментарності, розриваючи свій глибинний зв'язок із цілісною онтологічною картиною світу. У результаті розгортання цих процесів педагогічне знання вимагає суттєвого перегляду за напрямом «спеціалізація – універсалізація», оскільки неспроможність системного бачення та мислення, як вважає О. Олексюк, «може породжувати непередбачувані ефекти, пов'язані з некерованим накопиченням сучасних електронних засобів» [13, с. 14]. Відмова від вузької спеціалізації навчання, потреба універсалізації освіти й перехід на міждисциплінарні позиції потребують інноваційної методології, суттєвого перегляду не тільки змісту, а й смислу методологічного знання. Утім, як свідчить практика, у системі вищої мистецької освіти музично-педагогічний процес у більшій мірі зорієнтований на вузькоспеціалізоване навчання, вирізняється замкненістю профільних

музичних дисциплін, спрямованих на вирішення суто виконавських проблем, що, у підсумку, суттєво обмежує реалізацію ціннісно-смыслового підходу до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Проте на тлі поступового переходу від класичної (знаннєвої) парадигми до постнекласичної формується й нова візія сучасної вищої мистецької освіти, в якій людина постає центром, метою та цінністю пізнання, оскільки людство впевнено рухається до антропоцентризму. Як зазначає Н. Алієва, «у новій філософії цілепокладання метою освіти та її призначенням стає не просто передача готових пакетів знань, <...> а патернів культури, покликаних формувати світорозуміння, світовідчуття й світогляд Людини перехідної доби» [1, с. 13]. Становлення як одна з провідних ознак постнекласики зумовлює різноманітність форм переходу з потенційного в актуальне і навпаки, що створює передумови для конструювання нової освітньої моделі з позицій постнекласичного типу раціональності.

Постнекласичні ідеї напругу взаємодіють з процесами професійного буття майбутніх учителів музичного мистецтва в парадигмі людиноцентризму. Виокремлення сучасних постнекласичних імперативів щодо нового розуміння цілей та функцій вищої мистецької освіти як способу трансляції ціннісно-смыслового культурного континууму, актуалізація проблеми духовно-ціннісного становлення особистості, яка осягає музичні цінності і створює нові у творчій діяльності, посилення компоненти неформальних педагогічних практик, які корелюються з індивідуальними, екзистенційно зорієнтованими цінностями постнекласичної культури, передбачають пошук інтегрованих знань на засадах цілісності, діалогічності, міждисциплінарності, культуровідповідності та ін. Це закладає теоретико-методологічне підґрунтя для формування такого феномену, як *цілісне професійне світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва у контексті постнекласики*.

У наших попередніх дослідженнях [17; 18] було визначено, що професійне світорозуміння є цілісним, динамічним

системним утворенням, яке об'єднує та синтезує в собі професійні знання, погляди й переконання, емоційно-ціннісні судження та практичний досвід майбутніх фахівців, визначає їхнє ставлення до професії і до самих себе як суб'єктів професійної діяльності, зумовлює розуміння ними світу музично-педагогічних цінностей і своєї творчості у музично-педагогічній сфері. Як сутнісна характеристика особистості, професійне світорозуміння формується в результаті освітнього впливу й відображає органічний взаємозв'язок з універсаліями педагогічної культури: педагогічною картиною світу, художнім світоглядом та Я-концепцією вчителя музичного мистецтва з урахуванням постнекласичної реальності. Цілісність професійного світорозуміння забезпечується тим, що воно проєктується на кожну з цих універсалій, знаходить у них своє специфічне відображення, об'єднує в єдине ціле когнітивно-пізнавальні, емоційно-ціннісні й поведінкові процеси духовно-психологічної структури особистості в системі онтологічних, ціннісно-смыслових та методологічних координат. Як результат вирішення професійних завдань на відповідному етапі підготовки, сформоване професійне світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва має забезпечити здатність та готовність майбутніх фахівців виявляти унікальні ціннісні смисли професії, генерувати нові ідеї, теорії й швидше їх реалізовувати, керувати гнучкими міждисциплінарними проєктами й включатиме «прориви» до розуміння світу через свою професію і себе в ній шляхом інтерпретування та конструювання власних смислів та істин відповідно до вироблених світоглядних переконань.

Як зазначалося вище, соціокультурні детермінанти постнекласичної вищої мистецької освіти актуалізують пошуки нової методології в контексті людиномірної онтології, яка охоплює комплекс та взаємодію *підходів* до формування професійного світорозуміння майбутніх учителів музичного мистецтва: онтологічного, антропологічного, культурологічного, феноменолого-герменевтичного, системно-синергетичного та ін. – й виокремлює онтологічні

принципи постнекласичної дидактики: екзистенційність, антропологізм, діалогічність, синергізм, складність, темпоральність, варіативність та ін.

У зв'язку з цим у змісті вищої мистецької освіти спостерігається посилення компоненти неформальних педагогічних практик, що пов'язано з розкриттям «культурфілософського потенціалу унікальної постнекласичної ситуації» (О. Архипова) щодо синтезу як класичних, так і низки некласичних підходів (феноменологічного, герменевтичного та ін.) у викладацькій діяльності, поєднання традиційних та інноваційних методів навчання: феноменологічний діалог/полілог, метод герменевтичного аналізу, «уживання» (дивінації), «вчування» у внутрішній світ Іншого, рефлексії, саморозуміння та ін. Нами було доведено [19], що детермінація зазначених інноваційних методів у фахову підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва, з одного боку, сприяє таким процесам, як: духовна інтерпретація тексту музичного твору з точки зору об'єктивованих у ньому культурних смислів і значень, осягнення та осмислення явищ мистецтва шляхом розуміння не тільки на раціональному, а й на емоційному, духовному рівнях пізнання дійсності, а з іншого, – активізує творчо-пошукову діяльність студентів, стимулює інтенсивний розвиток таких психічних функцій як інтелект, емоції, інтуїція, уява, креативність тощо, що позитивно впливає на весь комплекс психофізіологічних детермінант музичальності особистості.

Водночас, як зазначав І. Зязюн, «веристична і традиційна дидактика співіснують у системі освіти і перебувають у співвідношенні взаємодоповнюючих підсистем. Традиційні загальнодидактичні принципи учіння є регулюючими і в евристичній дидактиці на відповідному рівні раціональної (наукової) рефлексії» [6, с. 79]. На думку О. Олексюк, «було б нерозумним цілковито зруйнувати традиційну (об'єктну) парадигму освіти, оскільки вона, втілюючись у педагогічній практиці не тільки нашої країни, а й усіх європейських країн, забезпечила успіх європейської культури і цивілізації. <...> Йдеться не про революційну, а про поступову зміну

філософсько-антропологічних основ педагогіки, про створення єдиного педагогічно-антропологічного простору на основі інтеграції об'єктної і суб'єктної парадигм, що впливає з об'єктно-суб'єктної природи людини» [13, с. 31].

На думку деяких дослідників, зокрема О. Архипової [2], діалектична тріада: теза – антитеза – синтез, що ґрунтується на теорії Гегеля, корелюється з науковою тріадою: класика – некласика – постнекласика, розробленою у працях В. Стьопіна [15], про що зазначалося вище. Екстраполяція цих теорій у контекст нашого дослідження виявляється в тому, що *тезою* виступає традиційна (класична) освіта, *антитеза* пов'язана з некласичним інтенціями, які детермінують упровадження некласичних підходів та інноваційних методів навчання у музично-педагогічний процес вищої школи, і, власне, постнекласика як *синтез* класичних і некласичних підходів у змісті вищої мистецької освіти на якісно новому рівні в контексті людиномірної онтології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного теоретичного дослідження скеровують нас до наступних висновків: виявлення постнекласичних актуалітетів вищої мистецької освіти в контексті людиномірної онтології засвідчує, що наразі спостерігається, реактуалізація проблематики онтології у зв'язку з утвердженням людиномірних, ціннісних характеристик буття з позицій постнекласичної раціональності. Нами досліджено, що становлення західноєвропейської онтологічної традиції в історико-філософському дискурсі відбувалося у двох напрямках: онтологія як необхідна складова класичної теорії пізнання та нелінійна онтологія в некласичній філософії.

Особливо наголосимо, що виявлення сутнісних (онтологічних) основ музичного мистецтва є нагальним завданням сучасної мистецької освіти, як загальної, так і вищої. Натомість спостерігаємо, що виклики інформаційного суспільства зумовлюють серйозні протиріччя в системі мистецької освіти, оскільки прикладна концепція розуміння музики в освітньому процесі прева-

лює над аксіологічною. У зв'язку з цим суттєво зростають вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва з урахуванням постнекласичної реальності. Йдеться про нову візію вищої мистецької освіти, пошуки нової методології в контексті людиномірної онтології, посилення компоненти неформальних педагогічних практик у змісті освіти тощо.

На нашу думку, ці зміни сприятимуть модернізації сучасної вищої мистецької освіти, подальшому поглибленню її онтологічного та світоглядного спрямування, посиленню методологічного та методичного інструментарію та ін. У результаті це позитивно впливатиме на підготовку конкурентоспроможних фахівців із сформованим цілісним професійним світорозумінням, здатними виявляти унікальні ціннісні смисли професії, генерувати нові ідеї й швидше їх реалізовувати, керувати гнучкими міждисциплінарними проєктами, включаючи «прориви» до розуміння світу через свою професію і себе в ній шляхом інтерпретування та конструювання власних смислів та істин.

Відповідно до логіки розгортання наукового дослідження, у подальших наших роботах здійснюватиметься розроблення й упровадження в освітній процес інститутів та факультетів мистецтв закладів вищої освіти технології формування професійного світорозуміння майбутніх учителів музичного мистецтва з урахуванням постнекласичних реалій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Алиева Н. З. Постнеклассическое естественнонаучное образование: концептуальные и философские основания : монография. Москва : Академия Естествознания, 2008. 512 с.
2. Архипова О. В. Идея образования в контексте постнеклассической культуры : автореф. дисс. ... д-ра фил. наук : 24.00.01. Санкт-Петербург, 2012. 49 с.
3. Беляева Л. А., Чугаева И. Г. Музыкальное образование и экзистенциальный опыт человека: философско-методологический и методический аспекты. Педагогическое образование в России. 2017. № 8. С. 13–19. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/muzykalnoe-obrazovanie-i-ekzistentsialnyy-opyt-cheloveka-filosofsko-metodologicheskii-i-metodicheskii-aspekty/viewer> (дата звернення: 17.12.2019).
4. Бодина Е. А. О методологической подготовке педагога-музыканта. Образование и наука. 2014. № 3 (112). С. 22–34.

5. Головкин Б. А. Онтологія існування людини у Мартіна Гайдеггера. Феноменологія буття людини: сучасна західноєвропейська рефлексія. Київ : Український Центр духовної культури. 1999. С. 161–200.

6. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

7. Кремень В. Г. Сучасний навчальний процес як синергетична система. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. С. 21–46.

8. Ключев А. С. Музыка. Философия. Синергетика. СПб. : Астерион, 2012. 200 с.

9. Кормин Н. А. Онтология эстетического. Москва : Наука, 1992. 113 с.

10. Лосев А. Ф. Форма. Стиль. Выражение. Москва : Мысль, 1995. 345 с.

11. Медушевский В. В. Таинственные энергии музыки. Музыкальная академия. 1992. № 3. С. 324–325.

12. Моисеев В. И. Образцы постнекласической интегральной философии (Лекция в ИНИОН РАН 27 сентября 2016 г.). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazy-postneklassicheskoy-integralnoy-filosofii-lektsiya-v-inion-ran-27-sentyabrya-2016-g/viewe> (дата звернення: 14. 12. 2019).

13. Олексюк О. М. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 268 с.

14. Олексюк О. М., Ткач М. М., Лісун Д. В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : колект. монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 164 с.

15. Степин В. С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения. Постнеклассика: философия, наука, культура : коллективная монография / отв. ред. Л. П. Киященко, В. С. Степин. СПб. : Издательский дом «Мир», 2009. С. 249–295.

16. Субетто А. И. Онтология компетентного подхода в образовательной системологии. Сибирский педагогический журнал. Новосибирск, 2009. № 1. С. 100–126.

17. Ткач М. М. Універсалиї педагогічної культури в структурі професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей. Ялта : РВВ КГУ, 2014. Вип. 45. Ч. 3. С. 227–233.

18. Ткач М. М. Професійне світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва у контексті постнекласики. Proceeding of the X International Scientific and Practical Conference «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society». RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2019. Vol. 2. P. 51–55.

19. Ткач М. М., Бондаренко Л. А. Герменевтичні методи у фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Вип. 37(3), Том II (22): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». Київ : Гнозис, 2017. С. 114–123.

20. Шатунова Т. М. Социальный смысл онтологии эстетического : автореф. дисс. ... д-ра фил. наук: 09.00.11. Казань, 2008. 47 с.

21. Щербак О. А. И. Философия музыки и музыкального образования : учебное пособие. Мо-

сква : ООО «Учебно-методический издательский центр «ГРАФ-ПРЕСС», 2008. Ч. 1. 256 с.

References:

1. Aliieva, N. Z. (2008). Postneklassicheskoe estestvennonauchnoe obrazovanie: kontseptualnye i filosofskie osnovaniya [Post-nonclassical science education: Conceptual and philosophical foundations]. Moscow: Izdatelstvo «Akademia Estestvoznaniya».

2. Arkhipova, O. V. (2012). Idea obrazovania v kontekste postneklassicheskoi kultury [The idea of education in the context of post-nonclassical culture]. (Dissertation Abstract, St. Petersburg).

3. Beliaeva, L. A., & Chugaeva, I. H. (2017). Muzykalnoe obrazovanie i ekzistentsialnyi opyt cheloveka: filosofsko-metodologicheskii i metodicheskii aspekty [Music education and existential experience of being human: Philosophical, methodological and methodic aspects]. Pedagogicheskie obrazovanie v Rossii, 8, 13–19. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/muzykalnoe-obrazovanie-i-ekzistentsialnyi-opyt-cheloveka-filosofsko-metodologicheskii-i-metodicheskii-aspekty/viewer>

4. Bodina, Ye. A. (2014). O metodologicheskoi podgotovke pedagoga-muzykanta [On methodological training of music teacher]. Obrazovanie i Nauka, 3 (112), 22–34.

5. Holovko, B. A. Ontologia isnuvannia liudyny u Martina Haideggera. Fenomenologia buttia liudyny: suchasna zahidnoevropeiska refleksia. [Ontology of human existence in Martin Heidegger. Phenomenology of being human: Contemporary Western European Reflection]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr duhovnoi kultury.

6. Ziaziun, I. A. (2008). Filisofia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action]. Cherkasy: Vyd. vid ChNU imeni Bogdana Khmelnytskoho.

7. Kremin, V. H. (Ed.). (2013). Suchasnyi navchalnyi proces yak synerhetychna sistema [Modern educational process as a synergetic system]. In Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksii (pp. 21–46). Kyiv: TOV «Vydavnyche pidpriemstvo «EDELVEIS».

8. Kliuiev, A. S. (2012). Muzyka. Filosofia. Sinergetika [Music. Philosophy. Synergetics]. St. Petersburg: Asterion.

9. Kormin, N. A. (1992). Ontologia esteticheskogo [Ontology of aesthetic]. Moscow: Nauka.

10. Losev, A. F. (1995). Forma. Stil. Vyrzheniie. [Form. Style. Expression]. Moscow: Mysl.

11. Medushevskii, V. V. (1992). Tainstvennye energii muzyki [The mysterious energies of music]. Muzykalnaia Akademia, 3, 324–325.

12. Moiseev, V. I. (2016). Obraztsy postneklassicheskoi integralnoi filosofii. [Models of post-non-classical integral philosophy]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazy-postneklassicheskoy-integralnoy-filosofii-lektsiya-v-inion-ran-27-sentyabrya-2016-g/viewe>

13. Oleksiuk, O. M. (2017). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti u postneklasichnii mystetskii osviti [Development of spiritual potential of personality in post-nonclassical artistic education]. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Grinchenka.

14. Oleksiuk, O. M., Tkach, M. M., & Lisun, D. V. (2013). Hermenevtychnyi pidkhid u vyshchii mystetskii osviti [Hermeneutical approach in higher artistic education]. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Grinchenka.

15. Stepin, V. S. (Ed.). (2009). Klassika, neklassika, postneklassika: kriterii razlicheniia [Classics, nonclassics, post-nonclassics: Criteria of distinction]. In Postneklassika: filosofia, nauka, kultura. St. Petersburg: Izdatelskii dom «Mir».

16. Subetto, A. I. (2009). Ontologia kompetentnostnogo podkhoda v obrazovatelnoi sistemologii [Ontology of competence approach in educational systemology]. Sibirskii Pedagogicheskii Zhurnal, 1, 100–126.

17. Tkach, M. M. (2014). Universalii pedahohichnoi kultury v strukturi profesiinoho svitovoruzuminnia maibutnioho vchytelia muzyky [Universals of pedagogical culture in the structure of professional outlook of future music teacher]. In Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seria: Pedahohika i Psikhohohia: Vol. 45, Issue 3 (pp. 227–233). Yalta: RVV KHU.

18. Tkach, M. M. (2019). Profesiine svitovoruzuminnia maibutnioho vchytelia muzychnoho mystetstva u konteksti postneklasiky [Professional worldview of future music teacher in the context of post-nonclassics]. Proceeding of the X International Scientific and Practical Conference «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society»: Vol. 2. RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland.

19. Tkach, M. M., & Bondarenko, L. A. (2017). Germenevtychni metody u fahovii pidgotovtsi maibutnioho vchytelia muzychnoho mystetstva [Hermeneutic methods in professional preparation of future music art teacher]. In Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi pedagogichnyi universitet imeni Grygorii Skovorody»: Tematychnyi vypusk «Mizhnarodni Chelpanivskii chytannia»: Vol. 2 (22). Kyiv: Gnozyz.

20. Shatunova, T. M. (2008). Sotsialnyi smysl ontologii esteticheskogo [Social meaning of ontology of aesthetic]. (Dissertation Abstract, Kazan).

21. Shcherbakova, A. I. (2008). Filosofia muzyki i muzykhalnoho obrazovania: [Philosophy of music and music education]. Moscow: ООО «Учебно-методический издательский центр «ГРАФ-ПРЕСС».

Ткач М. М., докторант Інститута педагогічного формування і формування дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент, г. Київ, Україна, e-mail: m.m.tkach1@gmail.com

Постнекласическі актуалітети вищого художественного формування: онтологічне вимірювання

Проаналізовані основні положення постнекласическої раціональності і визначено її вплив на явлення культури. Обґрунтована логіка реактуалізації онтології в контексті постнекласики. Ісследовано розвертывание процесу становлення західноєвропейської онтологічної традиції в філософсько-історичному дискурсі і виділені дослідження онтології мистецтва.

Автором виявлені основні протиріччя в системі художественного формування (общого і вищого) з урахуванням постнекласическої реальності. Визначено бачення сучасного вищого художественного формування в контексті чело-вікової онтології, висвітлено методологічну цінність постнекласического знання для формування цілісного професійного форму-

миропонимання будучого учителя музичного мистецтва і обзначені основні пріоритети постнекласическої дидактики в содержанні вищого художественного образования.

Ключевые слова: постнекласика, постнекласическая рациональность, онтология, человекомерность бытия, высшее художественное образование, будущий учитель музыкального искусства, профессиональное миропонимание.

M. M. Tkach, Doctoral Student of Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kyiv, Ukraine, e-mail: m.m.tkach1@gmail.com

Post-nonclassical actualities of higher artistic education: ontological measurement

The article analyzes the basic provisions of post-nonclassical rationality and determines its influence on the phenomenon of culture. The logic of reactualization of ontology is substantiated in connection with the affirmation of the human-based, value-based characteristics of being from the standpoint of post-nonclassical rationality. It has been researched that the formation of the Western European ontological tradition in the historical and philosophical discourse took place in two directions: ontology as a necessary component of classical theory of cognition and nonlinear ontology in nonclassical philosophy.

The author has proved that revealing the essential (ontological) foundations of musical art is an urgent task of modern art education, both general and higher. Instead, the challenges of the information society cause serious contradictions in the system of artistic education, since the applied concept of understanding music in the educational process prevails over the axiological one. In this regard, the requirements for the professional training of a future music teacher taking into account the post-nonclassical reality are growing significantly. This refers a new vision of higher artistic education, the search for a new methodology in the context of human ontology, strengthening the components of informal pedagogical practices in the content of education and the like. According to the author, it will contribute to the modernization of modern higher artistic education, further deepening its ontological and ideological orientation, strengthening methodological and methodological tools, etc. As a result, it will have a positive impact on the training of competitive professionals with a formed holistic professional worldview, able to identify unique values of the profession, generate new ideas and realize them, understand the world through the profession and their place in it by interpreting and constructing their own meanings and truths.

Key words: post-nonclassics, post-nonclassical rationality, ontology, human-based being, higher artistic education, a future music art teacher, professional worldview.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2020 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-1-20-27>

УДК -044.247:[37:7]:159.923.2

Масол Людмила Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, науковий керівник і експерт проєкту ЮНЕСКО з мистецької освіти в Україні, м. Київ, Україна, lmamol@ukr.net

ІНТЕГРАЦІЯ? ІНТЕГРАЦІЯ. ІНТЕГРАЦІЯ... ІНТЕГРАЦІЯ! (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти)

У статті розкрито сутність феномену інтеграції в теорії педагогіки, висвітлено її філософські, культурологічні та психологічні основи. Наголошено на значенні культурних та естетичних універсалій і полімодальної сутності людської психіки для інтегративних педагогічних процесів. Висвітлено роль образних асоціацій, синестезії, емоційного інтелекту, синкретизму дитячого мислення і художньої творчості в мистецькій освіті. Обґрунтовано авторську концепцію поліцентричної інтеграції змісту загальної мистецької освіти, що стала науковим фундаментом для конструювання інтегрованого курсу «Мистецтво» і лінійки підручників для учнів 1–11 класів. Представлено класифікацію видів інтеграції, інтеграційні механізми й форми синтезу мистецтв. Визначено провідні інтегратори змісту курсу «Мистецтво» в початковій, основній і старшій профільній школі, які зумовлюють його дидактичну структуру й тематичну композицію. Висвітлено деякі особливості реалізації розроблених концептуальних ідей у початкових класах відповідно до стратегій і вимог Нової української школи.

Ключові слова: загальна мистецька освіта, концепція поліцентричної інтеграції, зміст і структура інтегрованого курсу «Мистецтво», підручники, інтегратори.

Глобальні цивілізаційні процеси сучасності зумовлюють необхідність переосмислення стратегій загальної середньої освіти. Оптимальною для української школи проголошено інтегративну стратегію, реалізація якої має забезпечити розвиток творчого потенціалу особистості, критичного мислення, ціннісних орієнтацій, формування компетентностей, адекватних культурним реаліям техногенного суспільства. Нині естетизований медіапростір синтезує елементи візуальної, аудіальної, кінестетичної інформації, що стимулює формування в людини інтегративного типу мислення. Вплив медіа на процес

інтегрування художньо-естетичної інформації тією чи іншою мірою відбувається на рівні свідомості або підсвідомості дітей, але цей потенціал потрібно спрямовувати й корегувати, залучаючи широкий спектр відповідних педагогічних засобів і технологій. За таких умов об'єктивний, але спонтанний процес інтеграції найрізноманітніших естетичних імпульсів набуватиме організованості, системності, отже й педагогічної ефективності. Тому не випадково провідною інновацією в Новій українській школі стало введення в початкових класах інтегрованого курсу «Мистецтво», який донедавна мав статус альтернативно-